

KOPENHAG OKULU'NUN GÜVELİK ANLAYIŞI BAĞLAMINDA SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM'DE BALKANLARIN GÜVENLİĞİNİN ANALİZİ*

ANALYSIS OF BALKAN'S SECURITY IN THE CONTEXT OF COPENHAGEN SCHOOL'S SECURITY APPROACH IN THE POST-COLD WAR ERA

Musa PALTA Barış ÖZDAL*****

** Milli Savunma Üniversitesi,
Atatürk Stratejik Araştırmalar
Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ve
Bölgesel Çalışmalar A.B.D., Yüksek
Lisans Öğrencisi
Mail/e-posta: paltamusa@gmail.com
ORCID ID:
0000-0002-0854-2483

*** Prof. Dr. Bursa Uludağ
Üniversitesi, İ.İ.B.F., Uluslararası
İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, &
Diplomasi Araştırmaları Derneği
(DARD) Başkanı
Mail/e-posta: barisozdal@gmail.com
ORCID ID:
0000-0001-5460-6655

Başvuru tarihi/Received: 5.12.2020
Kabul Tarihi/Accepted: 15.12.2020

ISSN 2618-6217

Özet

Kopenhag Okulu, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki silahlı meydan okuma ve ideolojik karşıtlığın sona erdiğini ve bu nedenle büyük güçler arasındaki askeri ve siyasi güvelik konularının yoğunluğunun büyük ölçüde azaldığını kabul etmektedir. Dolayısıyla Kopenhag Okulu bu dönemde güvelik konularını sadece askeri ve siyasi boyutuyla değil ekonomik, çevresel ve toplumsal konuları da içerecek şekilde genişleterek ele almaktadır. Ayrıca Okul, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de iki kutuplu sistemin çöküşüyle küresel sistemin de değişime uğrayarak daha fazla bölgeselleşmiş bir hal aldığını belirtmekte ve bu nedenle güvelik analizlerini bölgesel güvelik anlayışı çerçevesinde yapmaktadır. Bu çalışma da Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de uluslararası güvelik doğasında yaşanan gelişmeleri Kopenhag Okulu'nun yaklaşımları kapsamında dikkate almakta ve bu çerçevede Balkanların güvelikliğini analiz etmektedir. Çalışmanın amacı, Balkanların güvelik zafiyetlerini incelemek ve bu zafiyetlere yönelik tehditleri belirlemektir. Bu çerçevede çalışma; bölge devletleri arasında geçmişten günümüze uzanan azınlık sorunlarının var olması sebebiyle Balkanlarda toplumsal yapının hassas olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kopenhag Okulu, Uluslararası Güvelik, Güvelik Sektörleri, Bölgesel Güvelik Kompleksi Teorisi, Balkanlar.

Abstract

The Copenhagen School argues that in the post-Cold War period, the armed challenge and ideological opposition between the US and the USSR came to an end and therefore the intensity of military and political security issues among the major powers was greatly diminished. Accordingly, during this period the School reviews security issues not only with its military and political dimensions, but also including economic, environmental and societal issues. In addition, the School argues that the global system has also become more regionalized by the collapse of the bipolar system in the post-Cold War period, and therefore makes security analyzes within the framework of regional security understanding. This study considers the developments in the nature of international security in the post-Cold War period within the framework of the approaches of the Copenhagen School and examines the security of the Balkans within this framework. The study aims to analyze the security vulnerabilities of the Balkans and to identify the threats to these vulnerabilities. The study argues that the societal structure in the Balkans is fragile due to the existence of minority problems among the states of the region from the past to the present.

Key Words: The Copenhagen School, International Security, Security Sectors, Regional Security Complex Theory, Balkans.

* Bu çalışma büyük ölçüde 22 Mayıs 2020 tarihinde Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Bölgesel Çalışmalar Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı'nda başarı ile savunulan "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Balkanlar'ın Toplumsal Güvelikliğini Çerçevesinde İncelenmesi: Mülteci Krizi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinin teorik kısmından üretilmiştir.

GİRİŞ

Güvenlik olgusu Dünya üzerinde bulunan her canlının, varlıklarını sürdürmeleri için ihtiyaç duydukları en temel gereksinimdir. Sayısız türde ve sayıda organizmanın bulunduğu doğada, varlıklarını sürdürme, diğer bir deyişle güvenliklerini sağlama ihtiyacında olan bir canlı türü de hiç şüphesiz insanlardır. Öznesi insan olan bir güvenlik konusu akademik olarak ele alındığında bu öznenin; sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlarından kaçınmadığı bir beşeri çevrede varlığını sürdürme zorunluluğunda olduğu görülmektedir. Böyle bir çevre içerisinde insanoğlu dört temel tehditle karşılaşmaktadır: 1) fiziksel tehditler (acı, sakatlık, ölüm vb.), 2) ekonomik tehditler (yoksulluk vb.), 3) haklar üzerindeki tehditler (sivil özgürlüklerden mahrum bırakılmak vb.) ve 4) pozisyon veya stratejiye yönelik tehditler (rütbe indirme, aşağılama vb.). (Buzan 1991: 2) İnsanların bahsedilen tehditlere karşı varlıklarını sürdürmek zorunda oldukları bu süreçte devletler büyük bir önem taşımaktadır. Hobbes'ın deyimiyle insanlar, yabancıların istilalarından korunmak için devletleri kurmuşlardır. Benzer şekilde John Locke da insanların, güvensizlik içeren doğa durumunda mülkiyetlerini korumak için devletleri oluşturduklarını belirtmektedir. Buna göre devletler insanların sosyal tehditlere karşı yeterli seviyede güvenlik sağlama anlayışından doğan oluşumlardır.

Ancak insanların, devletleri oluşturmalarıyla güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaları yeterli olmamış, devletlerin de tıpkı insanlar ve diğer tüm canlılar gibi güvenliklerini sağlama ihtiyaçları orta çıkmıştır. Bu bağlamda Devletlerin güvenlikleri, genellikle ulusal güvenlik çerçevesinde ele alınmaktadır. Devletlerin ulusal güvenlikleri çerçevesinde tehditlerden koruması gereken varoluşsal değerleri ise konunun uluslararası hukuk boyutunda ortaya çıkmaktadır. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında bir insan topluluğunun devlet olmasının veya devlet olarak varlığını devam ettirmesinin dört şartı bulunmaktadır; sınırları belirli bir ülke, sürekli bir insan topluluğu, kurulu bir otorite ve egemenlik. (Acer vd. 2013: 82) Dolayısıyla devletlerin kara parçalarını ve buna bağlı deniz ve hava alanlarını temsil eden ülkesel bütünlüğünü, ülkeleri üzerinde yaşayan sürekli haldeki insan topluluklarını ve insan topluluğunu yönetmek için egemen bir şekilde sahip oldukları bürokrasilerini veya kamu otoritelerini tehditlere karşı korumaları gerekmektedir.

Realist paradigma itibarıyla devletlerin ulusal güvenliklerini tesis ettikleri uluslararası sistem, egemenlik anlayışına bağlı olarak devletlerin kendilerinden daha üstün bir siyasi otoriteyi kabul etmemeleri çerçevesinde kapsayıcı bir yönetimin bulunmadığı anarşik bir yapıdadır. Literatüre bakıldığında anarşik yapıdaki uluslararası sistemde devletlerin ulusal güvenliklerini nasıl sağlayacağını açıklamaya çalışan birçok analizin güç ve barış kavramlarını dikkate alarak yapıldığı görülmektedir. Konuyu "güç" üzerinden açıklamaya çalışan analizler genellikle uluslararası ilişkilerdeki realist okula aitken "barış" kavramı üzerinden açıklayanlar ise liberallerdir. Liberaller, barışın sağlanmasının herkes için güvenlik oluşturacağını savunurken realist teori güvenlik kavramını gücün bir türevi olarak görmektedir. (Walt 1991: 212).

Uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin haline geldiği Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşın getirdiği büyük yıkımın etkisiyle liberal görüş, ulusal güvenliğin sağlanması konusunda geniş bir destek toplamıştır. Bu görüşe göre bir uluslararası örgüt çerçevesinde barışın sağlanması, sistemdeki her devlet için güvenlik ortamı yaratacaktır. (Baylis 2008: 71-72). Ancak bu amaçla kurulan Milletler Cemiyeti'nin vaat ettiği uluslararası düzen İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasıyla hayal kırıklığına uğrayınca güvenliğin ancak güç ile sağlanabileceğine yönelik realist görüş tekrar popüler hale gelmiş ve Soğuk Savaş Dönem boyunca etkinliğini korumuştur. Savunucuları Hans Morgenthau ve Edward H. Carr gibi yazarlar olan klasik realizme göre yeterli güce sahip olan bir devlet egemen konuma gelirse ve diğer devletlerden

gelecek düşmanca bir saldırıyı önleyebilirse güvenliğini sağlayabilecektir. (Walt 2010: 2). Bununla birlikte Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi neo-realist düşünce yazarları da güvenliğin güç ile ilişkisine ve askeri-siyasi konuların güvenlik konusundaki önemine vurgu yapmışlardır. Ancak gücü nihai hedef olarak gören klasik realizmin aksine neo-realizm, devletlerin anarşik sistemde nihai hedefinin güvenlik olduğundan ve gücün ise bunu gerçekleştirme yolunda bir araç olduğundan bahsetmektedir. (Waltz 1979: 126)

Bununla birlikte Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ulusal güvenlik boyutunda bir takım değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu bu dönemde askeri ve siyasi konuları temel alan, güce dayalı güvenlik anlayışı eleştirilmeye başlanmış ve birçok uluslararası ilişkiler uzmanı ulusal güvenliğin askeri ve siyasi konular dışında diğer konuları da içerecek şekilde genişlediğini savunmuşlardır. Örneğin Kopenhag Okulu yazarlarından Barry Buzan, söz konusu dönemde askeri ve siyasi konuların ulusal güvenlik açısından öneminin devam ettiğini belirtmiş ancak ekonomik, toplumsal ve çevresel konuları da analize dâhil ederek güvenliği daha geniş bir çerçeveye taşımıştır. Buzan ayrıca Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de iki kutuplu sistemin çöküşüyle küresel sistemin de değişime uğrayarak daha fazla bölgeselleşmiş bir hal aldığını ve bu nedenle ulusal güvenliğin küresel seviyede (sistem seviyesi) değil bölgesel seviyede (alt-sistem seviyesi) incelenmesini önermiştir.

Bu bağlamda Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de ulusal güvenliğin doğasında yaşanan gelişmeler dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, ulusal güvenliği bölgesel güvenlik anlayışı çerçevesinde ele alarak ve güvenlik konularının askeri ve siyasi konuların yanı sıra ekonomik, toplumsal ve çevresel konuları da içerecek şekilde genişlediğini kabul ederek Balkanların güvenlik dinamiklerini incelemek ve zafiyetlerini ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak Kopenhag Okulu’nun Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik konusuna yönelik anlayışı ayrıntılı bir şekilde ele alınacak ve daha sonra bu anlayış çerçevesinde Balkanların güvenlik dinamiklerinin analizi yapılarak bu güvenlik dinamiklerinin sahip olduğu zafiyetler ve tehditler incelenecektir.

KOPENHAG OKULU’NUN GÜVENLİK YAKLAŞIMI

Kopenhag Okulu, güvenlik konusuna realist ve liberalist yaklaşımların ortasından bakmaktadır. Bu bakışa göre güvenlik kavramının gücün bir türevi olduğu anlayışı yerine, güvenliğin ona eşlik eden bir kavram olduğu ve barışın bir sonucu olduğu anlayışı yerine de onun bir ön koşulu olduğu şeklinde yorumlanmasını daha kullanışlı bulmaktadır. (Buzan 1991: 2) Diğer bir deyişle Kopenhag Okulu, uluslararası sistemde güvenlik analizlerini yaparken hem realizmin hem de liberalizmin unsurlarından faydalanmakta ve realizmin güç dağılımı ile liberalizmin de çok boyutlu güvenlik algılaması fikirlerini benimsemektedir. (Buzan vd. 2003: 14) Bununla birlikte Kopenhag Okulu, gelenekselci yaklaşımlardan farkı olarak güvenlik analizlerini küresel seviyede değil daha alt seviye olan bölgesel seviyede yapmaktadır.

Güvenlik olgusuna yönelik bu anlayışıyla Kopenhag Okulu, çok boyutlu güvenlik algılaması çerçevesinde “Sektörel Güvenlik” ve bölgesel analiz seviyesi çerçevesinde de “Bölgesel Güvenlik Kompleksleri” gibi iki önemli yaklaşımı uluslararası ilişkiler literatürüne sunmaktadır. Bir sonraki başlıklarda bu iki yaklaşımın temel özelliklerinden bahsedilecektir.

Sektörel Güvenlik Yaklaşımı

Buzan, her ne kadar güvenliğin askeri-siyasi boyutuna öncelik verse de Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de güvenlik anlayışının değişime uğradığını da belirtmektedir. ABD ve SSCB arasındaki askeri güç mücadelesi ve ideolojik karşıtlık sona erdiği için söz

konusu bu dönemde büyük güçler arasındaki askeri ve siyasi güvelik konularının yoğunluğu büyük ölçüde azalmıştır. Zira nükleer silahların caydırıcı etkisi ve Vietnam Savaşı'nda ABD'nin tecrübesi, askeri ve siyasi güvenlik anlayışının ilgilendiği savaş unsurunun geniş çaplı siyasi ve ekonomik çıkarları gerçekleştirilmede oldukça masraflı bir yöntem olduğunu göstermiştir. (Buzan 2000: 9) Bu durum hiç şüphesiz günümüzde devletlerarası savaşların büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur.

Bu açıdan Kopenhag Okulu, gelenekselci yaklaşımların aksine güvenliği sadece askeri ve siyasi boyutla ele almamakta ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de güvenlik konularının çeşitlendiğini kabul etmektedir. (Buzan vd. 1998: 1-7) Örneğin terörizm, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, ekonomik krizler, çevre sorunları, siber saldırılar ve göç güvenliğinin konuları arasına girmiştir. (Obikaeze vd. 2016: 227). Bu çeşitlenme nedeniyle Buzan, güvenliği beş sektörde incelemektedir; 1) Askeri Güvenlik, 2) Siyasi Güvenlik, 3) Ekonomik Güvenlik, 4) Toplumsal Güvenlik ve 5) Çevresel Güvenlik. (Baysal vd. 2015: 72) Bu beş güvenlik sektörü bir taraftan askeri-siyasi güvenlik anlayışının tekeline karşı çıkarken bir yandan da önemini vurgulamaktadır. Zira özellikle askeri güvenliğin kapsamı Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de "uluslararası terörizm" boyutunda genişleyerek önemini devam ettirmektedir. (Şahin 2017: 68)

Genel ve Soyut olarak belirtirsek Askeri güvenlik, devletlerin askeri olarak savunma ve saldırı kabiliyetleri arasındaki ilişkileri ve devletlerin birbirlerinin niyetlerine yönelik algılamalarını ele alırken siyasi güvenlik; devletlerin örgütsel istikrarları, hükümet sistemleri ve onlara meşruluk kazandıran ideolojileri ile ilgilenmektedir. Bununla birlikte ekonomik güvenlik; refah ve devletin gücü için önemli olan kaynaklara, finansa ve pazarlara erişim konularını ele almakta, toplumsal güvenlik ise toplumların kendi geleneksel dil, kültür, birlik, din ve ulusal kimliklerinin yapıları ve bu yapılarla meydana gelen değişimleri içermektedir. Son olarak çevresel güvenlik ise insan aktiviteleri sonucu kötü bir şekilde etkilenen yerel ve küresel düzeydeki canlı yaşamlarının sürdürülmesi üzerinde durmaktadır. (Buzan vd. 1991: 432)

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de ise devletlerarası savaşların azalması etnik çatışmaların yoğunluk kazanması nedeniyle günümüzde özellikle "toplumsal güvenlik" olgusu ön plana çıkmaktadır. En temel tanım ile toplumsal güvenlik; toplumların kimlik ve kültür yapılarını etkileyen tehditler ve bunlara yönelik zafiyetlerle ilgili bir konudur. Bu kapsamda Kopenhag Okulu, Yugoslavya'nın dağılması sonrası ortaya çıkan etnik çatışmaların Doğu Avrupa'daki eski SSCB ülkelerine de yayılması endişesiyle kimlik kavramının güvenlik çerçevesinde incelenmesini gerekli görmüştür. (Wæver 2008: 155) Toplu katliamlar ve ırkçı eylemler genellikle ulusal kimlik altında yapıldığı için toplumsal güvenlikte çoğunlukla "ulusal kimlik" güvenikleştirme konusu olmaktadır.

Daha geniş bir biçimde belirtirsek 21. yüzyılda toplumsal güvenliğe diğer bir deyişle ulusal kimliğe yönelik iki temel tehdit öne çıkmaktadır: "göç" ve "rakip medeniyetsel kimliklerin çatışması". Rakip medeniyetsel kimliklerin çatışması; merkez ve çevre arasında gerçekleşebilecek bir toplumsal tehdit konumundadır. Bu kimlik çatışmasının günümüzde Batı ve İslam arasında yaşanması en aşikâr olanıdır. Göç ise toplumsal kimliği ve kültürü; doğrudan nüfusun etnik, kültürel, dinsel ve dilsel düzenini değiştirerek tehdit etmektedir. Göç sorunu, bir noktaya kadar hoş karşılanabilmekte ancak bir noktadan sonra problem oluşturmaktadır. Bu bağlamda kontrolsüz göç var olan toplumun eski alışkanlarını devam ettirme kabiliyetini tehdit etmektedir. (Buzan 1991: 447-448). Göç tehdidine karşı devletler kendilerini korumak için hukuksal düzenlemeler ve fiziksel bariyerler oluşturmaktadır. Göçmenlere yönelik bu tarzda bir davranışa kolayca var olan toplum ve göçle gelen toplum arasında düşmanlık yaratmaktadır.

Toplumsal sektörde ortaya çıkan tehditlere yönelik önlemler genellikle devlet seviyesinde alındığı için bu sektörde yaşanan gelişmeler kolaylıkla siyasi ve askeri

sektöre kayabilmektedir. Zira özellikle etnik çatışmalar gibi toplumsal kökenli tehditler önce siyasi sektörde sonra da askeri sektörde sonuçlanmaktadır. (Wæver 2008: 162). Dolayısıyla toplumsal sektör; siyasi ve askeri sektörlerle iç içe geçmekte ve bu durum toplumsal sektörün önemini ön plana çıkarmaktadır.

Bölgesel Güvenlik Kompleksleri

Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de iki kutuplu sistemin çöküşüyle küresel uluslararası sistem değişime uğrayarak daha fazla bölgeselleşmiş bir hal almıştır. Zira ideolojilerin (demokrasi ve sosyalizm gibi) sağladığı geniş siyasi bütünleşmelerin etkisini yitirdiği bu dönemde büyük güçlerin küresel seviyedeki liderlik özellikleri zayıflarken bu durum günümüzde bölgeleri, kendi sorunlarını kendi başlarına halletmeye itmektedir.

Buzan, uluslararası sistemin bölgeselleşmesi nedeniyle ulusal güvenliğin de küresel seviyede (sistem seviyesi) değil bölgesel seviyede (alt-sistem seviyesi) incelenmesini önermektedir. (Buzan vd. 1998: 6) Aynı şekilde Stadtmüller de bölgesel seviyede güvenlik anlayışını ön plana çıkararak; dış tehditlere karşı güvenlik arayışının bölgesel düzenlemeler ve bölgesel işbirliği ile sağlanması gerektiğini ve bu durumun bölgedeki ekonomik, teknolojik, siyasi ve kültürel ilişkileri sağlamlaştıracağını belirtmektedir. (Stadtmüller 2005: 109).

Diğer taraftan güvenlik dinamikleri, tabiatları gereği bağlantısal oldukları için ulusal güvenlik kendi başına da bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla bölge; devlet veya diğer aktörlerin güvenliklerinin birbirlerinden ayrı düşünülemez şekilde birbirine bağlandığı bir alan olduğu için ulusal güvenlik konusunu bölgesel seviyede incelemek daha yararlı olacaktır. (Buzan 1991: 43). Zira bölgesel seviye; ulusal ve küresel güvenliğin etkileşime geçtiği ve günümüzde çoğu olayların gerçekleştiği bir seviyedir.

Kopenhag Okulu, güvenlik konusunu bölgesel seviyede analiz ederken hem farklı ünitelerin güvenlik konularını hem de küresel güçlerin nüfuz etme sürecini daha kapsamlı anlayabilmek adına Bölgesel Güvenlik Kompleksleri (BGK) yaklaşımını ortaya atmaktadır. BGK ilk kez Barry Buzan tarafından 1991 yılında “People, State and Fear” isimli kitabında; *“başlıca güvenlik algılamaları ve kaygıları, ulusal güvenlik problemleriyle, birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözümlenemeyecek biçimde birbirine bağlanmış devlet grupları”* şeklinde tanımlanmıştır. (Buzan 1991: 106). Bu tanıma göre bir güvenlik kompleksini biçimlendiren dinamikler ve yapılar kompleks içerisindeki (sadece) devletlerin karşılıklı güvenlik algılamaları ve etkileşimleri aracılığıyla oluşturulmaktadır.

Bununla birlikte Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de uluslararası sistem daha ademi merkezî ve daha çok bölgeselleşmiş bir karaktere sahip olacağı için BGK, Buzan’ın 1998 yılında yayımladığı “Security: A New Framework for Analysis” kitabıyla güncellenmiştir. Bu güncelleme ile BGK’lar; *“başlıca güvenikleştirme ve güvensizlikleştirme süreçleri, güvenlik sorunları birbirlerinden ayrı analiz edilemez veya çözümlenemez şekilde birbirine bağlı olan birimler”* (Buzan vd. 1998: 201) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu iki güvenlik kompleksi tanımı arasındaysa bazı farklar bulunmaktadır. Temel hatları ile özetlersek önceki güvenlik kompleksi tanımı siyasi ve askeri sektör odaklı formüle edildiği için devletler referans obje olarak alınmıştır. Güvenlik kompleksi tanımının güncellenmesiyle birlikte devlet merkezli ve askeri-siyasi odaklı olmayan farklı aktörleri ve birçok güvenlik sektörünü de içerebilen bir güvenlik kompleksi tanımı geliştirilmiştir. Güncellenmiş güvenlik kompleksi tanımına göre hangi bölgenin hangi güvenlik sektörü üzerinde oluşturulacağı kompleks içerisindeki temel

aktörlerin kendi güvenlikleri ile alakalı bir konuyu güvenlikleştirmesiyle belirlenmektedir.

Bölgesel Güvenlik Kompleksleri'nin Özellikleri

Herhangi bir bölge içerisinde bulunan devletler arasında güvenlik konularının karşılıklı olarak birbirine bağlı olması durumu BGK'ların esas mantığını oluşturmaktadır. Sistemin anarşik yapısının, mesafenin ve coğrafi çeşitliliğin etkisiyle bu karşılıklı güvenlik bağımlılığı kompleks içerisindeki devletler arasında dışarıdakilere nazaran daha yoğun olmaktadır.

BGK'ların en önemli özelliği tıpkı küresel sistem gibi anarşik bir yapıya sahip olmalarıdır. Bu nedenle BGK'lar doğasında; bölgesellik (territoriality), güç dağılımı (distribution of power), güvenlik ikilemleri (security dilemma), güç dengeleri (balance of power), silah mücadeleleri ve güvenlik rejimleri gibi kavramları barındırmaktadır. (Buzan vd. 1998: 10-11)

BGK'ların diğer bir özelliği içerideki güç dengesi diğer bir deyişle güç dağılımıdır. Buzan'a göre güç dağılımı, bir bölge içerisinde güvenlik algılamalarının açıklanmasında ve hangi ittifakların mümkün olabileceği veya hangilerinin olamayacağı konusunda oldukça bilgi vermektedir. (Buzan vd. 2003: 50). Morgan, Buzan'a ek olarak, BGK içerisindeki güvenlik algılamalarının sadece bölge içerisindeki güç dağılımı üzerinden açıklanmadığını, diğer bir deyişle sadece üyelerin birbirlerine yönelik tehdit algılamaları üzerinden gerçekleşmediğini belirtmektedir. Çünkü bir bölgenin BGK olarak tanımlanabilmesi için bölge aktörlerinin ortak bir tehdit algılamasına da sahip olması gerekir. (Birdişi vd. 2018: 17). Bu görüşe göre üye devletler bu ortak tehdit algılamasına yönelik işbirliği içerisinde hareket edebilmektedir. (Morgan 1997: 34). Zira Calleya, Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de büyük ve küçük güçlerin güvenlik ve dış politika meselelerini ortak bir zeminde çözmeye sıcak baktığını belirtmektedir. (Calleya 2000: 233).

BGK'ların iç dinamiklerini şekillendiren bir başka özellik ise içerisinde bulunan devletler arasında karşılıklı güvenlik bağımlılıkları üzerine kurulmuş dostluk ve düşmanlık kalıplarıdır. Zira bu dostluk ve düşmanlık meseleleri tarih, kültür, din ve coğrafya gibi çeşitli arka planlardan etkilenmektedir. Tarihsel nefret veya dostluk ise BGK'ların içerisindeki tehdit ve dostluk gruplaşmalarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bir güvenlik kompleksinin karakteristik özellikleri çoğunlukla uzun süreli düşmanlık algılaması gibi tarihsel faktörler tarafından şekillenmektedir. (Buzan vd. 2003: 45) Örneğin Türkler ve Yunanlar arasındaki tarihsel düşmanlık Balkan BGK'sının dinamiklerinin şekillenmesini etkilemiştir.

BGK'ların bir başka özelliğini de BGK içerisindeki aktörlerin birbirlerine yönelik coğrafi yakınlıklarının oluşturduğu baskıdır. Zira coğrafi yakınlık, farklı bölgelerde bulunan devletlere nazaran komşu devletler arasında daha fazla güvenlik etkileşimine neden olmaktadır. Güvenlik konusunda yakınlık önemlidir çünkü Buzan birçok tehdidin uzun mesafelere nazaran kısa mesafelerde daha kolay ve hızlı hareket ettiğini belirtmektedir. (Buzan vd. 2003: 4) Ayrıca birçok devlet tarihsel olarak öncelikle kendi komşularının niyetlerinden ve kapasitelerinden kaygı duymaktadır.

BGK'ların belirtilmesi gereken son özelliği de açık sistemler olmalarıdır. Zira coğrafi yakınlığı bulunmayan dış güçler de BGK'lara dâhil olabilmektedir. ABD, Avrupa Birliği (AB), Rusya Federasyonu (RF), Çin Halk Cumhuriyeti ve Japonya gibi küresel güçler, kendi BGK'ları dışında kalan BGK'ların dinamikleri üzerinde de nüfuz mekanizması yoluyla etkin olmaktadır. Bu nüfuz mekanizmasıysa dış güçlerin BGK içerisindeki devletlerle işbirliği yapmasıyla gerçekleşmektedir. Güç dengesi mantığı çerçevesinde yerel güçler de, içerideki rakiplerini dengelemek için farklı dış güçleri yardıma

çağırılmaktadırlar. Bu gibi yerel ve küresel güvenlik arasındaki bağlantı anarşik sistemin doğal bir özelliğidir. (Buzan vd. 2003: 46)

Bölgesel Güvenlik Komplekslerinin Analizi

Buzan, uluslararası sistemde birbirleriyle çakışan, örtüşen veya iç içe geçmiş çok sayıda güvenlik kompleksinin bulunması ve bazı devletlerin birden fazla kompleks içerisinde yer alabilmeleri nedeniyle BGK'ların karmaşık yapılara sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu karmaşıklığa rağmen BGK'ların sınırlarının coğrafi, siyasi, tarihi, ekonomik ve kültürel olarak belirlenebileceğini ve analiz edilebileceğini belirtmektedir. (Buzan 1991: 106) Bu bağlamda Buzan bir BGK'nın dört seviyede analiz edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Temel ve soyut olarak belirtirsek ilk analiz bölge devletlerinin içyapıları üzerinde gerçekleştirilerek devletlerin zafiyetlerinin belirlenmesi ile yapılmaktadır. Bu kapsamda BGK içerisindeki devletler ve onların ulusları arasındaki iç düzenin sağlamlığından yola çıkarak bu devletlerin güçlü veya güçsüzlüğü incelenir. Diğer bir deyişle devletlerin sahip oldukları zafiyet türleri onların güvenlik endişelerinin konusunu oluşturmaktadır. İkinci olarak BGK içerisindeki devletlerin karşılıklı ilişkileri ve üçüncü olarak bölgenin diğer bölgelerle olan etkileşimleri ele alınmaktadır. Son olarak da küresel güçlerin bölge üzerindeki rolleri analiz edilir. (Buzan vd. 2003: 51)

BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ

Balkan BGK'sı; Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Doğu-Avrupa devletleri olarak Türkiye ve Kıbrıs Adası'nın içerisinde bulunduğu, günümüzde Avrupa BGK'sı içerisinde yer alan bir alt-komplekstir. (Buzan vd. 2003: 379)

Tarihsel süreç içerisinde Balkan BGK'sı uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalarak tümüyle baskılanmıştır (overlay).¹ Ancak Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmeye başladığı 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk on yılına kadar olan süreçte Arnavutluk, Makedonya ve Kosova dışında Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki tüm bölge devletleri birer ulus-devlet olarak bağımsızlıklarını kazanmıştır. (Özdal 2017: 292) Bağımsızlıkların kazanılmasıyla Balkan BGK'sı 20. yüzyılın ilk 15 yılında kendi güç dengesi sistemine sahip bağımsız bir BGK olarak ortaya çıkmıştır. (Buzan vd. 2003: 381) Özellikle bu 15 yıllık süreçte Makedonya Sorunu² kapsamında bölge devletleri arasında karşılıklı tehdit algılamaları ortaya çıkmış ve bu tehdit algılamaları sonucunda Birinci ve İkinci Balkan Savaşları yaşanmıştır.

Balkan savaşlarıyla Balkan BGK'sı bir bağımsızlık elde ederken Birinci Dünya Savaşı'yla bu bağımsızlık bozulmuş ve bu BGK'nın güvenlik dinamikleri Avrupa BGK'sının güvenlik dinamikleriyle birleşmiştir. Süreç içinde bölgedeki bölgesel güç dengesi yapısı var olmaya devam etmiş olsa da iki dünya savaşı arası dönemde yapı Avrupa dinamikleriyle birleşik olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Soğuk Savaş sürecinin başlamasıyla Balkan BGK'sı iki kutuplu uluslararası sistemin yoğun baskısı altında bağımsızlığını kaybederek, küresel güçlerin temsil ettiği ideolojiler tarafından yeniden tümüyle baskılanmıştır. (Buzan vd. 2003: 382)

¹ Tümüyle baskılama (overlay); büyük güçlerin, bir BGK üzerinde nüfuz etmenin ötesine geçerek BGK'nın güvenlik dinamiklerinin işlerliğini kaybetmesine yol açacak derecede hâkimiyet kurmasıyla meydana gelmektedir. (Bkz. Buzan vd. 2003: 62-63).

² Makedonya Sorunu; kesin sınırları belirli olmayan ancak Manastır, Üsküp ve Selanik gibi önemli şehirleri içerisinde bulunduran Makedonya coğrafyasında, 1878 Berlin Kongresi'nde başlayan ve Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın bölgede yaşayan insanların kendi uluslarının bir parçası olduğunu iddia ettiği bir konudur. (Rossos 2003: 142-143).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından 1995-1999 yılları arasında Yugoslavya içerisinde yaşanan etnik çatışmalar yeni dönemde Balkan BGK'sının güvenlik dinamiklerinin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Buzan, yaşanan etnik çatışmalar sırasında bölge içerisindeki etkileşimin dışarıya nazaran daha yoğun olduğu gerekçesiyle Balkan BGK'sının Soğuk Savaş sürecindeki tümüyle baskılanma statüsünden çıkarak nispeten bağımsız bir statüye girdiğini belirtmektedir. (Buzan vd. 2003: 377) Ancak yaşanan etnik çatışmaların sonucunda Balkanlarda ekonomik yapı ve devlet kurumları büyük ölçüde çökmüştür. Bu çöküntüler sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ile göç³ gibi tehditler Batı Avrupa devletlerinin güveliklerini tehdit ettiği için de bu devletler, Soğuk Savaş Sonrası süreçte Balkanların güvenliğini kendi güvenlik dinamikleri içerisinde değerlendirmeye başlamıştır. (Özdal 2013: 215)

Balkanlarda meydana gelen istikrarsızlıkların Avrupa'nın kendi güvenlik dinamiklerini etkilemesi nedeniyle Avrupa devletlerinin artık bu bölgede herhangi bir krizin yaşanmasına izin vermesi Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla bu dönemde Avrupa devletleri Balkanlara yönelik "*Balkanlaşma*"⁴ (Balkanization) olarak kavramlaşan negatif kimlik algılamalarını bir kenara bırakarak bölgeyi Avrupa entegrasyon sürecine dahil etmişlerdir. (Caracciolo vd. 1995: 21)

Avrupa entegrasyonu sürecinde Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de Balkanlarda istikrar, barış, güvenlik ve ekonomik refah sağlama amacıyla Dayton Anlaşması, Royaumont Süreci, Güney-Doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi (Southeast European Cooperative Initiative/SECI) ve Barış İçin Ortaklık (BİO/Partnership for Peace/PfP) gibi teşvikler başlatılmıştır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirilen bu teşvikler bölge devletleri arasındaki ilişkilerin sınırlı seviyede de olsa iyi yönde gelişmesini sağlamıştır. (Kut vd. 2002: 14) Ancak tüm bu teşvikler bölgeye yeterince uyumlu ve kapsamlı bir yaklaşım getirmemiştir. Özellikle Royaumont Süreci ve SECI, ortak stratejileri ve projeleri tanımlamadan ekonomik meselelere öncelik vermiş ve bu nedenle çatışmaları önleme konusunda uygun hedefleri ve yeterli finansal araçları sağlayamamıştır. (Clément 2000: 86).

1999'da yaşanan Kosova Savaşı'nın ardından bölgesel istikrarsızlığın daha da artması ve bunun sonucunda daha fazla güvenlik garantisi ihtiyacının duyulması AB genişlemesinin Balkanları da içermesini sağlayarak Balkanlardaki bölgesel işbirliği sürecine yeni bir boyut kazandırmıştır. AB bütünleşmesi Balkanlardaki tüm devletleri içerecek şekilde genişlediğinde bölgenin güvenlik dinamikleri tümüyle Birlik içerisinde değerlendirileceği için artık bağımsız bir Balkan BGK'sının varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır. (Buzan vd. 2003: 378) Ancak AB genişlemesi süreci her ne kadar bölgeye yönelik genişleme politikaları oluştursa da bu süreç günümüzde henüz tüm bölge devletlerini kapsamış durumda değildir. Bu nedenle günümüzde Balkanların, Avrupa BGK'sının güvenlik dinamikleri çerçevesinde Avrupa tarafından tümüyle baskılandığı söylenemez. Zira bu genişleme süreci tamamen gerçekleşene kadar Balkanlar kendi güvenlik dinamiklerine sahip bir alt-kompleks olarak varlığını devam ettirecektir.

³ Bosna Savaşı sonucunda ülkenin 4.4 milyonluk nüfusunun 2 milyondan fazlası mülteci durumuna düşmüş ve yarım milyon insan Batı Avrupa devletlerine sığınmıştır. Bu çerçevede Almanya 200 bin, İsveç 55 bin ve Macaristan ve Avusturya da 100 bin kişiyi mülteci olarak kabul etmiştir. (Bağcı, 2005: 268-269).

⁴ Balkanlaşma, 20. yüzyılın başlarından itibaren Avrupalı devletlerin Balkanlara yönelik siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların ve demokratik zayıflıkların var olduğu ve çatışma potansiyelinin yüksek olduğu bölge şeklindeki algılamalarını yansıtan bir kavramdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Todorova 2009: 3).

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM'DE BALKAN BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ'NİN ANALİZİ

Kendi güvenlik dinamiklerine sahip olması nedeniyle Balkan BGK'sı, içerisinde karşılıklı tehdit algılamalarının ve dolayısıyla güvenlik zafiyetlerinin ve bu zafiyetlere yönelik tehditlerin bulunduğu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla kendi güvenlik dinamiklerine sahip bu BGK'nın yukarıda belirtildiği gibi dört seviyede analiz edilerek güvenlik zafiyetlerinin ve tehditlerinin analiz edilmesi gerekmektedir.

Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletlerinin İçyapıları ve Zafiyetleri

Balkan BGK'sı içerisinde yer alan devletlerin iç dinamikleri büyük ölçüde bölgenin heterojen toplum yapısı tarafından şekillenmektedir. Soğuk Savaş sonrasında kurulan yeni devletler de dâhil olmak üzere bölgedeki birçok devletin sınırları içerisinde farklı etnik gruplar birbirine karışmış durumdadır. Hırvatistan⁵, Bosna-Hersek⁶, Kuzey Makedonya⁷ ve Kosova'da⁸ bulunan Sırp azınlık, Romanya⁹ ve Sırbistan'daki¹⁰ Macar azınlık, Bulgaristan'daki ve Yunanistan'ın kuzeydoğusundaki Türk/Müslüman azınlık¹¹ ve Kosova¹² ile Kuzey Makedonya'da¹³ bulunan geniş Arnavutluk azınlık bölgedeki heterojen ulus yapısının en belirgin göstergesidir.

Bu etnik grupların her biri diğer etnik grupları tehdit olarak gören ulusal kimliklere sahipken heterojen ulus yapısı, bölgede toplumsal ve siyasi etkileşimde birçok azınlık sorununu ortaya çıkarmakta ve etnik-topraksal çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. (Pejić 2016: 496) Hacısalihioğlu ve Aksu; Sırbistan ve Kuzey Makedonya'daki Arnavut ve Transilvanya'daki Macar azınlıkların diğerlerine göre daha çok gündemde olsa da Balkanlarda dünya politikası açısından problem oluşturabilecek ve gözden kaçırılan birçok azınlık sorununun olduğunu ve bunların birçoğunun çözülmüş gibi görünse de hala çatışma oluşturma potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. (Hacısalihioğlu vd. 2017: 10). Bu kapsamda; Bulgaristan'ın AB'ye girmesiyle azınlık politikalarını değiştirmiş olmasına rağmen buradaki Türk azınlık, Kuzey Makedonya'da bulunan Arnavut ve Türk azınlık, Yunanistan'ın (Batı Trakya bölgesinde bulunan Türk/Müslüman azınlık hariç¹⁴) Onikiada'sında bulunan ve AB standartlarından geri bırakılmış Türk/Müslüman azınlık, Yunanistan'ın azınlık

⁵ 2011 verilerine göre Hırvatistan'da en büyük azınlık grubu olarak Sırp lar ülke nüfusunun % 4,36'sını (187 bin civarında) oluşturmaktadır. (Croatian Bureau of Statistics 2011)

⁶ 2013 verilerine göre Bosna-Hersek'te yaklaşık 1 milyon (% 30,7) Sırp azınlık bulunmaktadır. (Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina 2013)

⁷ Kuzey Makedonya'nın en güncel nüfus bilgilerini içeren 2002 verilerine göre ülkede bulunan Sırp azınlık nüfusun % 1,8'ini (yaklaşık 46 bin) oluşturmaktadır. (Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia 2002)

⁸ 2011 verilerine göre Kosova'da nüfusun % 1,5'i (25,532) kadar Sırp azınlık bulunmaktadır. (Musaj 2015: 89)

⁹ 2011 verilerine göre Romanya'da (özellikle Transilvanya'da) % 6,1 (yaklaşık 1,2 milyon) Macar azınlık bulunmaktadır. (Romania Population and Housing Census 2011)

¹⁰ 2011 verilerine göre Sırbistan'da (özellikle Voyvodina'da) % 3,5 (yaklaşık 250 bin) Macar azınlık bulunmaktadır. (2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia 2012)9

¹¹ Nüfusunun yaklaşık % 4'ünü azınlıkların oluşturduğu Yunanistan'da 1994 yılı verilerine göre ülke nüfusunun % 1,5'ine denk gelen 120 bin civarında Türk ve Pomak karışımında Müslüman nüfus bulunmaktadır (Batı Trakya bölgesinde). Nüfusunun yaklaşık dörtte birini azınlıkların oluşturduğu Bulgaristan'da ise % 10 civarında Türk azınlık bulunmaktadır. Bkz. (Yerasimos, 1994: 35-40).

¹² 2011 verilerine göre Kosova nüfusunun % 92,9'unu (yaklaşık 1,6 milyon) Arnavutlar oluşturmaktadır. (Musaj 2015: 89).

¹³ Makedonya'da nüfusun yaklaşık dörtte birini ve Kosova nüfusunun yaklaşık % 85'ini Arnavut azınlıklar oluşturmaktadır. (Kut 2005: 23-24).

¹⁴ Batı Trakya'da bulunan Türk/Müslüman azınlıkların, Türkiye ve Yunanistan arasında herhangi bir çatışma oluşturma potansiyeli bulunmamaktadır. Zira buradaki Türk/Müslüman azınlıklar, Türkiye ve Yunanistan arasında 1923'te yapılan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" çerçevesinde yerleşik halk (établis) olarak tanınmışlardır. (Özlem 2019: 304-305)

olarak tanımadığı Arnavut azınlık ve Arnavutluk'ta bulunan Yunan azınlık çatışma potansiyeline sahip azınlık konularıdır. (Hacısalihoğlu vd. 2017: 10-14)

Çatışma oluşturma potansiyelini içinde bulunduran bölgenin bu heterojen ulus yapısı Balkan BGK'sı içerisinde yer alan devletler ve onların ulusları ile arasındaki bağın zayıf olmasına neden olmaktadır. Bölgede yaşanan ve etkileri günümüzde de görülen birçok çatışma devletler ve ulusları arasındaki bağın zayıf olmasından kaynaklanırken bu durum nedeniyle bölgedeki devletler, kendi içyapılarında güç mücadelelerinin yaşandığı alanlar haline gelmektedir. Ayrıca bölgede ekonomik gelişmenin önündeki en temel engel olan organize suçlar ve yolsuzluk gibi uluslararası güvenlik sorunlarının temel sebeplerinden birisi de devletler ve ulusları arasındaki bu bağın güçsüz olmasıdır.

Balkanlardaki heterojen ulus yapısı nedeniyle Balkan BGK'sında çoğunlukla güvenliğin toplumsal boyutu ön plana çıkmaktadır. Toplumsal güvenliğin bir bölgedeki toplumun ulusal kimliğine yönelik tehditleri konu alması dolayısıyla Balkanlarda ulusal kimlik; tehdit ve mücadelelerin merkezinde bulunmaktadır. Bu kapsamda ise din olgusu, Balkanlarda ulusal ve etnik kimlik tanımında en belirleyici faktör konumundadır. (Wæver 2008: 167) Örneğin 1875'te Bosna'da Sırbistan ve Karadağ denetiminde Osmanlı'ya karşı başlatılan milliyetçi ayaklanmaların Pan-Slav etkisi taşımasının yanı sıra Müslüman Hristiyan çatışmasına da dönüşmesi Balkanlardaki milliyetçiliğin din ile bağlantısını göstermektedir. (Bora 1995: 23)

Balkanlarda ulusal kimliğin dini boyutu ele alındığında ise Müslüman kimliğine yönelik algıladığı tehdit ortaya çıkmaktadır. Zira Balkanlarda Müslüman azınlıklar her daim "Osmanlı zulmünün temsilcileri" olarak görülmektedir. (Hacısalihoğlu vd. 2017: 6) Buna ek olarak Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, 11 Eylül 2001 Terör Saldırılarından sonra Avrupa'da radikal sağın güç kazanmasının (Kallis 2015: 15-16) ve sağ partilerin Balkanları da içerecek şekilde Avrupa'da yükselişe geçmesinin etkisiyle (BBC News 2019) Avrupa ve Balkanlarda Müslümanlara yönelik önyargıların artması, Balkanlarda ulusal kimliğin Müslüman kimliğine yönelik algılamış olduğu tehdidi güçlendirmektedir.

Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi İçerisinde Yer Alan Devletler Arasındaki Karşılıklı İlişkilerin Durumu

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Balkanlarda birçok değişim ve yeni şekillenmeler ortaya çıkmış ve Bosna Savaşı'yla bölgedeki etnik ve siyasi sorunlar yeniden canlanmıştır. Bu durum bölgedeki yerel bağları kopararak ve bölgesel güç dengesini değiştirerek bölge devletleri arasındaki ilişkilerin zayıflamasına neden olmuş ve bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal geçişleri yavaşlatmıştır. (Clément 2000: 74) Bu olumsuz durumdan kurtulmak için bölge Avrupa entegrasyon sürecine dahil edilmiş ve Avrupa entegrasyonunun bölgedeki tüm devletleri kapsamıyla bölgede barış ve istikrarın yeniden kurulması amaçlanmıştır. Ancak bir yandan Avrupa entegrasyon sürecinin tüm bölgeyi kapsayacak şekilde genişlemesi bölge devletleri arasındaki bölgesel sorunları kalıcı olarak çözüme kavuşturacakken diğer yandan milliyetçilikten kaynaklanan bölgesel sorunların varlığı, Avrupa entegrasyonu çerçevesinde gerçekleştirilen teşviklerin genişletilmesini engellemektedir. (Sancaktar 2010: 182)

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de bölge devletleri arasında Bosna Hersek'te siyasi yapıların işlevsizliği çerçevesinde Dayton Barış Anlaşması'nın kırılma noktası, Sırp milliyetçiliğinin merkezi olan Kosova'nın 2008'de tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etmesi bağlamında Sırbistan'ın sınır sorunu (Özdamar 2013: 201), Türkiye ve

Yunanistan arasındaki gergin ilişkiler¹⁵ ve en önemlisi kesin bir çözüme kavuşturulmamış olan Makedonya Sorunu'nun üstü örtülü bir şekilde devam etmesi¹⁶ (her ne kadar 2019'un başlarında Yunanistan'la isim konusunda anlaşma sağlanmış olsa da Makedonya Cumhuriyeti devletinin varlığı¹⁷) gibi konular bölge devletleri arasındaki ilişkilerde sorunlar oluşturmakta veya sorun oluşturma potansiyelini içinde bulundurmaktadır.

Bölge devletleri arasındaki ilişkilerde sorunlar AB üyesi olmayan devletler arasında veya taraflardan en az birinin AB üyesi olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu sorunların geçmişteki milliyetçi duygulardan kaynaklanmakta olduğunu belirtmekle birlikte önceki başlıkta bahsedilen, bölge devletlerinin kendi uluslarıyla aralarındaki bağın güçsüzleşmesine sebep olan azınlık konularıyla yakından ilişkili olduğu da görülmektedir. Zira bölge devletleri içerisinde bulunan tüm azınlıkların dışarıda temsilcisi olan bir ana devlet bulunmaktadır. Kuzey Makedonya ve Kosova'da bulunan Arnavutların temsilcisinin Arnavutluk devleti, Bosna-Hersek'teki Sırpaların temsilcisinin Sırbistan ve Bulgaristan'da bulunan Türklerin temsilcisinin Türkiye olması bu konudaki bazı örneklerdir. Bölge devletleri içerisindeki azınlıkların dışarıda temsilcileri olan ana devletlerinin bulunması, bölge devletlerin iç meseleleri olan azınlık sorunlarını devletlerin karşılıklı ilişkilerindeki sorunlar boyutuna taşımaktadır.

Küresel Güçlerin Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Üzerindeki Rollerini

Soğuk Savaş Sonrası Dönem'de AB, ABD ve RF gibi küresel güçler Balkan BGK'sı üzerinde yoğun bir etkiye sahip olmakta ve bu durum bölge devletleri arasındaki güvenlik dinamiklerini büyük ölçüde etkilemektedir. (Pejic 2016: 497) Dolayısıyla küresel güçlerin yoğun etkisi Balkan BGK'sının en önemli karakteristik özelliklerinden birisidir. Bölgedeki güç dağılımının küresel güçlerin etkisinde olması bölgesel işbirliği olanaklarını olumsuz etkilemekle birlikte bu dış etki, bölge devletlerinin dışarıda güçlü dostlara sahip olması ve çatışma durumlarında bunlardan yardım alması çerçevesinde gelişmektedir. (Pop, 2013: 108) Zira Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar sırasında klasik askeri mantık içerisinde bölge devletleri sıcak savaş içerisinde dezavantajlı duruma düştükleri zamanlarda büyük

¹⁵ Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendisine katma (ENOSIS) planı çerçevesinde adada uyguladığı politikaların ardından Türkiye'nin 1960'ta imzalanan Garanti Andlaşması'ndaki garantörlüğüne dayanarak 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirdiği Barış Harekâtı'ndan günümüze kadar ada üzerinde her iki tarafında anlaşmaya vardığı bir düzenleme oluşturulamamış ve bu durum süreç içerisinde her iki tarafın ilişkilerinin zaman zaman gerilmesine neden olmuştur. Günümüzde Kıbrıs çevresinde doğal gaz ve petrol kaynaklarının keşfi konusunda Türk tarafı Rumların kendisiyle işbirliği yapmasını istemekte ancak Rumlar kendilerinin tek tanınan Kıbrıs yönetimi olduklarını iddia ederek bu teklifi reddetmektedir. Bu durum günümüzde Yunanistan ve Türkiye arasındaki gerginlikleri arttırmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Jones 2018)

¹⁶ İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Balkanlar'da en önemli mesele olan Makedonya Sorunu, Vardar Makedonya'sının "Makedonya Cumhuriyeti" olarak 1991'de Yugoslavya'dan bağımsızlık ilan etmesiyle tekrar gündeme gelmiştir. Yunanistan bir yandan Makedon ulusun varlığını reddederken bir yandan da bu devletin diğer devletler tarafından tanınmasını ve Avrupa entegrasyon sürecine dâhil olmasını her fırsatta engellemiştir. Yunanistan Makedonya Cumhuriyeti'nin bayrağına ve temsil ettiği halka tepki göstermekle birlikte Yunanistan ve Bulgaristan içerisinde kalan Makedonya Bölgesi'ni de kapsayan Büyük Makedonya'yı çağrıştırmaya sebebiyle bu ismin kullanılmasını kabul etmemiş ve bu nedenle devlet "Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti" olarak anılmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Kut 2005: 1-17).

¹⁷ Yunanistan ve Makedonya Cumhuriyeti arasında "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" ismini öngören Prespes Anlaşması 20 Haziran 2018 imzalanmış ve bu anlaşma 11 Ocak 2019'da Makedonya parlamentosunda ve 24 Ocak 2019'da Yunanistan Parlamentosunda imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Makedonya Cumhuriyeti'nin NATO ve AB üyeliğinin önü açılmış gibi görünse de Yunanistan'daki ana muhalefet Yeni Demokrasi Partisi (YDP)'nin anlaşmanın bu devlete Makedon kimliğini ve dilini temsil etme hakkı tanıdığı gerekçesiyle Yunan ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu ileri sürmesi sorunun henüz çözülmediğinin bir göstergesi gibi görünmektedir. Ayrıca anlaşmanın kabulü için 30 Eylül 2018'de Referandumda giden Makedonya'da referanduma katılımın % 40'ı bile bulmaması anlaşmanın diğer bir kırılma noktasını oluşturmaktadır. (BBC News 2019)

güçlerden yardım alma yoluna gitmişlerdir. (Pop, 2011: 81) *“Bosna Savaşı sırasında Hırvatlar Almanya’nın desteğini beklerken, Sırp RF’den ve Müslümanlar da ABD’den yardım istemiş ve benzer şekilde Kosova Savaşı’nda da UÇK’nın, dış güçlerin dâhil olmasını istemesi sonucunda Yugoslavya’ya karşı 1999’da Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) müdahalesi gerçekleşmiş ve savaş sonrası düzen için yine Batı, bölge üzerinde baskın rol oynamıştır.”* (Buzan vd. 2003: 383)

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB, 1990’lı yıllarda bölgede yaşanan çatışmalara yönelik “bir şeyler yapılması gerektiği” (something must be done) anlayışını benimsemiş olsa da kendi içerisinde yaşadığı çıkar farklılıkları nedeniyle kararsız bir tutum izlemiş ve bu durum krizin çözülme sürecini geciktirmiştir. (Özdemir 2013: 209-212) Öyle ki 1994’te kurulan Temas Grubu içerisinde krizin çözüme kavuşturulması konusunda ABD ön plana çıkarken AB geri planda kalmış ve Dayton Barış Anlaşması sürecinde temsilci buldurmasına rağmen etkin bir rol oynayamamıştır. (Öner 2017: 93) Ancak AB, Bosna Savaşı’nın meydana getirdiği güvenlik sorunlarının coğrafi yakınlık nedeniyle Avrupa’nın güvenliğini de etkilemesi üzerine savaşın ardından Bosna’nın yeniden yapılandırılması sürecinde etkin rol oynamaya başlamış ve günümüzde de Avrupa entegrasyonu çerçevesinde bölgede en etkin rol oynayan küresel güç konumuna gelmiştir.

ABD ise Soğuk Savaş Sonrası Dönem’de Balkanlar’ı coğrafi ve ekonomik açıdan öncelikli bir çıkar alanı olarak görmemiş ve burayı Avrupa’nın sorumluluğuna bırakmış, bunun yerine petrol zengini olan İran Körfezi’ndeki çatışmalara yönelmiştir. (Miller vd. 1997: 77) Ancak Avrupalı devletlerin Balkanlar’daki krizi çözme konusunda yetersiz kalmaları ve ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Dönem’in tek kutuplu dünya sisteminde “küresel jandarma” olma iddiası onu bölgede yaşanan çatışmaların çözümü konusunda baskın bir politika izlemeye yöneltmiştir. (Özdemir 2017: 101-102) Bu çerçevede ABD hem üstün bir güç olduğunu kanıtlayarak haydut devletler olarak adlandırdığı devletleri ABD’nin cezalandırabileceğini göstermek hem de Avrupa üzerindeki etkinliğini arttırmak amacıyla NATO’nun Bosna ve Kosova Müdahalelerinde liderlik rolü üstlenmiş ve Balkanlardaki krizin çözümünde önemli bir rol oynamıştır. (Oğultürk 2014: 113-114) Bununla birlikte 2000’li yıllarda ABD’nin Balkanlardaki varlığı bir yandan NATO’nun bölgedeki genişlemesi çerçevesinde ve diğer yandan da NATO müdahalelerinin ardından kurulan İstikrar Gücü (Stabilisation Force/SFOR) ve Kosova Gücü (Kosovo Force/KFOR) içerisindeki askeri varlığı ile devam ederken zamanla ABD bu kuruluşlardaki askeri varlıklarını azaltarak yerini AB’ye bırakmıştır. Kardeş’a göre 2016’da D. Trump’ın iktidara gelmesiyle ABD’nin dış politikası hakkında soru işaretleri ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre yeni dönemde Trump’ın “önce Amerika” sloganı, ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasında desteklediği “liberal uluslararası düzeni” anlayışını sorgular nitelikte olmuştur. (Kardeş 2017: 1) Zira söz konusu liberal uluslararası sistemde ÇHC’nin ABD’ye rakip olarak yükselmesinin ABD’nin “*off shore dengeleme politikası*” çerçevesinde içe kapanarak öncelikli çıkarlara sahip olmadığı bölgelerdeki angajmanlarını sınırlandırmasına ve yerel aktörlere alan açmasına neden olabileceği ihtimali bulunmaktadır. (Kardeş 2017: 2) Dolayısıyla günümüzde ABD’nin öncelikli çıkarlara sahip olmadığı Balkanlar’da meydana gelecek gelişmelerde nasıl bir varlık göstereceği tartışmalıdır.

SSCB’nin devamı olan RF ise dış politikalarında 1990’lı yıllar boyunca önceki on yıla nazaran daha sönük kalmış ve V. Putin’in 1999’daki iktidarına kadar gücünü dış politikadan ziyade iç politikada kullanmıştır. (Özdemir 2017: 100) Bu çerçevede RF, Yugoslavya Krizi sürecinde geleneksel müttefiki Sırbistan’ın aleyhine gelişen durumlarda ona yardımcı olmamış veya olamamıştır. Zira Hırvatistan, Bosna-Hersek ve diğer cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına karşı çıkmış olsa da BM’nin Sırbistan’a yönelik 1992 yılındaki yaptırımlarını veto etmemiş, Birleşmiş Milletler Barışı Koruma

Gücü (United Nations Protection Force/UNPROFOR) içerisinde yer almış ve 1994'te BM'nin Sırbistan Saraybosna'daki pozisyonlarına yönelik hava saldırısı gerçekleştirme tehdidinde kadar Batı'nın Yugoslavya'daki politikalarını desteklemiştir. (Glenny 2012: 639) RF ayrıca NATO'nun Sırbistan'a yönelik gerçekleştirdiği Bosna ve Kosova müdahalelerine engel olamamıştır. Ancak V. Putin'in iktidara gelmesiyle 2000'li yıllardan sonra RF'nin dış politikalarında bir dönüşüm meydana gelmiştir. Bu süreçten itibaren RF bir yandan NATO'nun doğruya doğru genişlemesini kendisine yönelik tehdit olarak algılamaya başlamış (Şapmaz 2018: 103) diğer yandan da uluslararası sistemde daha aktif olmaya ve Eski Sovyetler Birliği havzası ve Balkanlar'daki etkisini geri kazanmaya çalışmıştır. (Progonati 2015: 106) Bu süreçte bölgedeki en güçlü müttefikleri Sırbistan'ı geri kazanmak için enerji ve ekonomik sektörünü kullanmış ve Kosova'nın bağımsızlığını tanımayarak politik anlamda kendisinin yanında olduğunu göstermiştir. (Progonati 2015: 112) Söz konusu örnekler bölgede Sırbistan'ı etkileyecek herhangi bir gelişmeye yönelik olarak RF'nin kısa ve orta vadede kayıtsız kalmayacağını bir göstergesidir.

Balkan Bölgesel Güvenlik Kompleksinin Diğer Bölgesel Güvenlik Kompleksleriyle Etkileşimi

Daha öncede vurguladığımız üzere Balkanlar, coğrafi olarak Avrupa'ya yakın ve tarihsel olarak da kıtaya güçlü bağlarla sahiptir. (Clément 2000: 75) Bu bağlamda yukarıda belirttiğimiz Yugoslavya Krizi örneğinde olduğu gibi Balkanlarda yaşanan istikrarsızlıkların sonucunda ortaya çıkan tehditlerin söz konusu yakınlık ve tarihsel bağ sebebiyle Avrupa BGK'sını da doğrudan etkilemesi, bu iki bölgenin güvenlik dinamiklerini birleştirmektedir. Söz konusu durumun doğal bir sonucu olarak da Balkan BGK'sı Avrupa BGK'sı içerisinde yer alan bir alt-kompleks olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan Avrupa BGK'sında meydana gelen gelişmeler de Balkan BGK'sını doğrudan etkileyebilmektedir. Öyle ki Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Middle East and North Africa/MENA) bölgesinden gelen göçmenlerin Akdeniz'den geçişlerini kontrol etmek amacıyla İtalya tarafından yürütülen "Mare Nostrum" isimli deniz operasyonunun 31 Ekim 2014'te AB'nin ilave fonlamayı onaylamamasıyla sonlandırılmasının Balkanlar üzerindeki etkisi söz konusu bu etkileşimin bir örneğidir. Zira Mare Nostrum'un yerine 1 Kasım 2014'te daha küçük çapta arama ve kurtarma faaliyetleri yapan "Triton Operasyonu" başlatılmıştır. (Musarò 2016: 4) Ancak operasyon çapının küçültülmesi, 2015 Nisan ayında Akdeniz rotası üzerinden İtalya'ya ulaşmaya çalışan 700 civarında mültecinin Lampedusa Adası'nın yakınlarında boğulmasına neden olmuştur. (Kingsley 2015) Bu durum Akdeniz'i göçmenler için daha tehlikeli hale getirmiş ve 2015'ten itibaren göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmak için Ege Denizi üzerinden Balkanlara doğru hareket etmesinde etkili olmuştur.¹⁸ Verilen örneklerden yola çıkılarak Balkan BGK'sının etkileşimde olduğu en önemli BGK'nın, Avrupa BGK'sı olduğu ileri sürülebilir.

Balkan BGK'sı ayrıca bölgenin güneyinde bulunan, İran, Mısır, Suriye, Suudi Arabistan ve İsrail gibi önemli aktörlerin yer aldığı ve çatışmacı formdaki (Coşkun 2006: 45) Orta Doğu BGK'sıyla da etkileşim içerisinde. Zira Orta Doğu'daki istikrarsızlıklar sonucunda meydana gelen tehditler Avrupa BGK'sını etkilemektedir. (Coşkun 2006: 48) Balkan BGK'sı ise Orta Doğu BGK'sı ve Avrupa BGK'sı arasındaki doğrudan tek karayolu bağlantısına sahip jeopolitik konumu nedeniyle Orta Doğu'da ortaya çıkan ve coğrafyayla ilişkisi olan tehditlerden etkilenmektedir. Zira 2011 Arap Baharı ile başlayan ve günümüze kadar devam eden çatışmaların sonucunda Orta Doğu'da

¹⁸ Zira uzun mesafesi nedeniyle daha pahalı ve tehlikeli olan Akdeniz üzerinden İtalya'ya ulaşmaktansa, kısa bir mesafeden oluşan ve bu nedenle daha ucuz ve az tehlikeli olan Ege Denizi, mülteciler için daha cazip bir rota haline gelmiştir. (Hubbard 2015)

ortaya çıkan göç hareketlerinin Avrupa'ya yönelmesi sürecinde Balkanlar da bu süreçten etkilenmektedir.

Balkan BGK'sının etkileşimde olduğu diğer bir BGK ise bölgenin doğusundaki Eski-Sovyet BGK'sı içerisinde yer alan ve Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı içeren Kafkasya alt-kompleksi (Garibov 2015: 11) ile de etkileşim içerisinde. Dolayısıyla Kafkasya BGK'sı içerisinde meydana gelen herhangi bir güvenlik konusu Balkan BGK'sını etkileyebilmekte ve Balkan BGK'sında meydana gelen herhangi bir güvenlik konusu da Kafkasya BGK'sını etkileyebilmektedir. Örneğin 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan etmesi ve AB devletleri tarafından tanınması Sırbistan kadar RF'yi de şoka uğratmış ve RF, 25 Ağustos 2008'de Gürcistan içerisindeki Abazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıdığını açıklamıştır. (Pop 2013: 111-112) Görüldüğü üzere Batı'nın Kosova'nın bağımsızlığını tanıması bumerang etkisi oluşturarak Gürcistan'daki uzun dönemli çıkarlarını etkileyip kendisine geri dönerken bu durum Balkan BGK'sı ve Kafkasya BGK'sı arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

Aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere Balkan alt güvenlik kompleksinin toplumsal güvenlik sektöründe güvenlik zafiyetlerine sahip olması büyük ölçüde bölgenin heterojen toplum yapısından kaynaklanmaktadır. Heterojen toplum yapısı bölge devletleri ve onların ulusları ile arasındaki bağın zayıf olmasına neden olmakta ve böylece toplumsal yapıda zafiyetler meydana gelmektedir. Zira bölge devletleri içerisinde farklı nüfusların bulunması süreç içerisinde birçok demografik sorunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. (Özlem 2019: 222). Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi günümüzde de bölge devletleri içerisinde çatışma potansiyelini barındıran azınlık sorunları varlığını sürdürmektedir.

Bununla birlikte bölgedeki heterojen toplum yapısının asıl önemi bölgedeki azınlık sorunlarının bölge devletlerinin karşılıklı ilişkileriyle bağlantısı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bölge devletleri içerisinde bulunan azınlıkların dışarıda temsilcileri bulunan ana devletlerinin olması iki temel sonucu ortaya çıkarmıştır. Bu durum ilk olarak geçmişte bölge devletlerinin tüm uluslarını tek çatı altında toplama fikrine dayanan irredentist politikalar izlemelerine ve bu çerçevede etnik-topraksal çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Zira Balkan Savaşları ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan çatışmalar devletlerin bu yayılmacı politikaları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. İkinci olarak ise bölge devletlerinin azınlıklarıyla ilgili yaşadığı sorunları bu devletlerin iç politika sorunları olmaktan çıkarıp azınlıkların ana devletleriyle yaşadıkları karşılıklı sorunlara yani dış politika boyutuna dönüştürmektedir. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi günümüzde bölge devletleri arasında karşılıklı ilişkiler boyutunda var olan sorunların çoğunluğunun geçmişte azınlıklar üzerinden kurgulanan hak iddialarıyla bağlantılı olduğu görülmektedir.

Balkanlarda çatışma oluşturma potansiyelini barındıran azınlık konularının var olması ve azınlık konularının bölge devletlerinin karşılıklı ilişkileri çerçevesindeki bağlantısı ele alındığında bu azınlık konuları kapsamında meydana gelecek bir iç çatışmanın bölgedeki diğer devletleri de içeren bir devletlerarası savaşa dönüşme potansiyelinin olduğu görülmektedir. Bu konuda Balkan Savaşları sonucunda kesin bir çözüme kavuşmamış olan ve günümüzde üstü kapalı bir şekilde devam eden Makedonya Sorunu ön plana çıkmaktadır. Zira 1878 Berlin Kongresi'nden beri devam eden, Birinci ve İkinci Balkan Savaşları'nın yaşanmasına neden olan ve günümüzde de henüz kesin çözüme kavuşmamış olan Makedonya Sorunu'nun önemi; Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi çok sayıda devletin bölgedeki azınlıklar üzerinden hak iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Yunanistan'ın bu bölgedeki genişlemesini tehdit olarak algılayan Türkiye ve Bulgaristan'ın genişlemesine yönelik

olarak da Romanya, Makedonya Sorunu'na dâhil olmaktadır. (Schurman 2008: 50) Dolayısıyla Makedonya Sorunu kapsamında yaşanacak herhangi bir iç çatışma kolaylıkla bölgede etnik azınlıkları bulunan Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk arasında Türkiye ve Romanya'nın da dâhil olabileceği çok taraflı bir savaşa dönüşebilir.

Balkanlarda iç çatışma oluşturma potansiyeli bulunan azınlık sorunlarının var olması ve bu iç çatışmanın devletlerarası bir çatışmaya dönüşme potansiyeline sahip olması bölgede toplumsal yapının hassas olduğunu ve bölgedeki güvenliğin toplumsal sektörde zafiyetlere sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte dışarıdan gelecek bir göç, toplumsal yapıda var olan zafiyeti tetikleyici bir tehdit oluşturmaktadır. Zira Balkanlarda azınlık davranışlarını belirleyen önemli bir unsur, uluslararası konjonktürün çatışmaya müsait olup olmaması durumudur. (Kut 2005: 105) Örneğin 1990'larda yaşanan Yugoslavya İç Savaşı'nda Bosna-Hersek'in bağımsızlık mücadelesine girmesinde, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını elde etmesi ve AB'nin de söz konusu iki devletin bağımsızlıklarını tanımamasının yaratmış olduğu uluslararası ortam etkili olmuştur.

Balkanlara yapılan kitlesel düzensiz göçler sonucunda yabancı bir kimliğin bölgeye yerleşmesi söz konusu yabancı kimliğin Balkan kimliğiyle entegrasyonu sürecinde uzun vadede toplumsal çatışmaların yaşanmasına yol açabilir. Böyle bir çatışma durumu ise çatışma oluşturma potansiyeli bulunan diğer azınlıkların, bağımsızlıklarını kazanma konusunda mücadele etmeleri için uygun bir uluslararası ortam oluşturabilecektir. Dolayısıyla göç temelli bu olasılık bölgede bir azınlık çatışması oluşturarak Balkanlardaki istikrarı bozacak türde bir güvenlik zafiyetine yol açacaktır. En kötü senaryo ise herhangi bir azınlık çatışması, bu azınlıkları temsil eden diğer bölge devletlerinin dâhil olmalarıyla çok taraflı bir savaşa dönüşebilecektir. Böyle bir durumda bölgede yoğun etkileri bulunan AB, ABD ve RF gibi küresel güçler, çıkarlarının uyduğu bölge devletlerinin yanlarında çatışmaya müdahil olarak çatışmanın boyutunun küresel seviyeye taşınmasına neden olabilecektir.

Sonuç olarak Balkanlara dışarıdan gelecek kitlesel düzensiz göç akınları bölgenin toplumsal yapısında bulunan zafiyetlere yönelik tehdit oluşturmaktadır. 2015-2016 sürecinde yaşanan mülteci krizi Balkanların toplumsal güvenliğine yönelik bahsedilen tehdidi ortaya çıkarmıştır. Zira 2010-2011 Arap Baharı'ndan itibaren MENA bölgesinde ortaya çıkan bölgesel çatışmaların sonucunda Suriye, Irak, Libya ve diğer bazı devletler birer başarısız devlet (failed state) haline gelmiş ve bu durum bölgedeki milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Bu insanlar siyasi istikrar, iş beklentisi, eğitim fırsatı ve güvenli bir çevre arayışı içerisinde göç etmek zorunda kalırken, Avrupa ise MENA bölgesine olan coğrafi yakınlığı, güvenlik ve ekonomik istikrarı sebebiyle göçmenler için bir hedef haline gelmiştir.

Daha öncede belirttiğimiz üzere Balkan BGK'sının Orta Doğu BGK'sı ile etkileşimi çerçevesinde göçmenlerin Avrupa yolcuğunda coğrafi olarak bir köprü vaziyeti konumunda olması nedeniyle Balkanlar, 2015-2016 sürecindeki göçlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Söz göç, Balkanlara yönelik iki açıdan tehdit oluşturmuştur. İlk olarak bu süreçte Balkanlara giriş yapan 1 milyondan fazla göçmenin sayıca fazlalığı bir tehdit oluşturmuştur. Zira 2015 yılında 856,723 göçmen Balkanlara giriş yaparken bu sayı önceki yıla göre yaklaşık 17 kat artış göstermiştir. 2016 yılının ilk üç ayında ise 151,452 kişi daha Yunanistan üzerinden Balkanlara geçmiştir. (European Stability Initiative 2017) İkinci tehdit ise bu göçmenlerin büyük bir bölümünün Balkanlarda toplumsal kimliğe tehdit olarak görülen Müslüman kimliğine sahip olması çerçevesinde gelişmiştir. Zira 2015-2016 sürecinde Balkanlara hareket eden mültecilerin % 56,1'i Suriyeli, % 24,4'ü Afgan ve % 10,3'ü Iraklı olması nedeniyle Müslüman kimliğinin yoğunlukta olduğu görülmektedir. (Nationality of Arrivals to

Greece, Italy and Spain: January – December 2015) Ancak Balkanlara yönelik göç tehdidi kalıcı sorunlara yol açmadan bölge devletleri, AB ve Türkiye'nin işbirliğinde geçici olarak sonlandırılmıştır.

SUMMARY

In the study, the security analysis of the Balkans was carried out at four levels by emphasizing the multi-dimensional security and regional security approaches within the framework of the Copenhagen School's understanding of security in the post-Cold War period.

Firstly, when the internal structures of the states in the Balkan Regional Security Complex (RSC) are analyzed, it is seen that there are different ethnic groups within the boundaries of many states that treat each other as a threat. This situation, which puts the general social structure of the region in a heterogeneous form, leads to weak relations between the regional states and their nations, and on the other hand raises many issues of minority which have conflict potential in the region.

Secondly, when the relations between the states of the region are examined, it is seen that the relations between the regional states are linked to the minority issues. Because there are other regional states which are representatives of the minorities in the regional states. For example, the representative of the Albanians in Kosovo and North Macedonia is the Albania and the representative of the Serbs in Bosnia and Herzegovina is Serbia. This situation brings the internal problems of the regional states to the level of their mutual relations with the other states which are the representatives of the minorities. Moreover, the same situation has led the regional states such as Serbia, Greece and Bulgaria to follow irredentist policies based on the ideas of gathering their nations under a single roof and thus the relations between the regional states have been shaped on historical enmity. Recently, there are problems among regional states related to minority issues that have the potential to create conflicts between states in the region.

Thirdly, when the roles of global powers on the Balkan RSC are examined, it is seen that great powers like the EU, the USA and the Russia have been intensively influential in the region in the historical process. While the most influential global power in the Balkans in the post-Cold War period is the EU, the USA's presence in the region, where it does not have priority interests, is a controversial issue. However, Russia has begun to regain its influence which it lost during the 1990s and has been developing traditional alliance relations with Serbia in particular.

Fourth, when the Balkan RSC's interactions with other RSCs are analyzed, it is seen that the RSC has an intense interaction with the European RSC due to the proximity of its geographical location. However, the Balkan RSC also has an interaction with the Middle-East RSC. In fact, the Balkan RSC has been effected by the threats moving from the Middle East to Europe due to its position of the bridge that forms a direct land route link between the European RSC and the Middle-East RSC.

In the framework of these four analyzes, it is concluded that the Balkan RSC has weaknesses in the societal security sector due to its heterogeneous societal structure. As the societies in the region have identities that perceive each other as threats and there are minority issues that have the potential to create conflicts, problems related to social identity are brought to the forefront. However, an external migration poses a threat to the existing weakness in social identity. In the event of a migration threat, there is the potential of conflict in the long-term between the existing identities in the region and the foreign identity coming through the migration. This conflict may create an appropriate international environment for other minorities with the potential to create conflicts to fight for their independence. In the context of the connection of

minority issues with the mutual relations of the regional states, any minority conflict can turn into an interstate war with the inclusion of other regional states representing these minorities. In such a case, global powers such as the EU, the USA and the Russia, which have intense effects in the region, may cause the conflict to be brought to a global level by intervening in the interstate conflict.

Finally, the threat of migration, which will trigger societal weakness in the Balkan RSC, has the potential to emerge within the framework of the region's interaction with the Middle-East RSC. In the Middle East many people have been displaced and are looking for ways to emigrate to Europe since the Arab Spring of 2011. Therefore, the presence of the Balkans on this route makes the Balkans vulnerable to migration threats coming from the Middle East. In fact, the mentioned threat has been experienced by the refugee crisis in the 2015-2016, but the threat was terminated before it becomes permanent by the cooperation of the regional states, the EU and Turkey.

KAYNAKÇA

- “2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia”. Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade. 2012. [https://web.archive.org/web/20140811224233/http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna % 20pripadnost-Ethnicity.pdf](https://web.archive.org/web/20140811224233/http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf) (e. t.: 22.01.2020)
- “Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina”. Velimir Jukić (ed.). Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina. 2019. http://www.popis.gov.ba/popis2013/doc/Knjiga2/K2_B_E.pdf (e. t.: 22.01.2020)
- “Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Macedonia, 2002”. Katerina Kostadinova (ed.). Republic of Macedonia State Statistical Office. 2005. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (e. t.: 22.01.2020)
- “Romania Population and Housing Census 2011”. National Institute of Statistics (Romania). Bucharest, 2014. <http://ghdx.healthdata.org/record/romania-population-and-housing-census-2011> (e. t.: 22.01.2020)
- ACER, Y.- İ. KAYA. (2013). *Uluslararası Hukuk*. 3. Baskı. Ankara: USAK Yayınları.
- BAĞCI, Hüseyin. “Bosna Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 2005, Cilt: 16, Sayı: 27, 257-279.
- BAYLIS, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler*. 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 69-85.
- BAYSAL, Başar, Çağla Lüleci. “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri*. 2015, Yıl: 11, Sayı: 22, 61-95.
- BBC News. “Avrupa ve milliyetçilik: Avrupa Parlamentosu seçimlerinde milliyetçi ve aşırı sağcı partiler 'güç bloğu' oluşturma çabasında”. 20 Mayıs 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089> (e. t.: 11.09.2019)
- BBC News. “Yunanistan Parlamentosu, Makedonya'nın Yeni İsmi Onayladı”. 25.01.2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081> (e. t.: 11.09.2019)
- BİRDİŞLİ, Fikret, Merve Gören. “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği”. *İran Çalışmaları Dergisi*. 2018, Cilt: 1, Sayı: 2, 11-38.
- BORA, T. (1995). *Milliyetçiliğin Provokasyonu*. 2. Baskı. İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- BUZAN, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Second Edition. Boulder: Lynne Rienner.
- BUZAN, B.- O. WÆVER. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BUZAN, B. vd. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- BUZAN, Barry. “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 1991, Volume: 67, Number: 3, 431-451.
- BUZAN, Barry. “The Logic of Regional Security in the Post-Cold War World”. Björn Hettne, András Inotai, Osvaldo Sunkel (ed.). *The New*

Regionalism and the Future of Security and Development. Palgrave Macmillan, Hampshire, 2000, 1-25.

CALLEYA, C. Stephan. "Regional Dynamics in the Post-Cold War World". Stephan C. Calleya (ed.). *Regionalism in the Post-Cold War World*. Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, 2000, 233-238.

CARACCILO, Lucio, Michel Korinman. "The Euroslavia Project". *Limes*. 1995, Number:4.

CLÉMENT, Sophia. "Subregionalism in South Eastern Europe". Stephan C. Calleya (ed.). *Regionalism in the Post-Cold War World*. Ashgate Publishing Ltd, Aldershot, 2000, 71-98.

COŞKUN, Bezen Balamir. "The European Neighborhood Policy and the Middle East Regional Security Complex". *Insight Turkey*. 2006, Volume: 8, Number: 1, 38-50.

Croatian Bureau of Statistics. "Population By Ethnicity, 1971 – 2011 Censuses". https://www.dzs.hr/Eng/Censuses/Census2011/Results/Htm/Usp_03_EN.Htm (e. t.: 22.01.2020)

European Stability Initiative, "The Refugee Crisis Through Statistics: a Compilation for Politicians, Journalists and Other Concerned Citizens", 30.01.2017 [https://www.esiweb.org/pdf/ESI % 20- % 20The % 20refugee % 20crisis % 20through % 20statistics % 20- % 2030 % 20Jan % 202017.pdf](https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf) (e. t.: 11.09.2019)

GLENNY, M. (2012). *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1804-2012*. Toronto: House of Anansi Press.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, Fuat Aksu. "A General Introduction to Minority Issues in the Balkans". Mehmet Hacısalihoğlu, Fuat Aksu (ed.). *Proceeding of the International Conference on Minority Issues in the Balkans and the EU, 16 May 2017*. OBİV, İstanbul: 2017, 3-15.

HUBBARD, Ben. "Money Flows With Refugees, and Life Jackets Fill the Shops". The New York Times. 26.09.2015, <https://www.nytimes.com/2015/09/27/world/middleeast/money-flows-with-refugees-and-life-jackets-fill-the-shops.html> (e.t.:11.09.2019)

JONES, Dorian. "Türkiye Yunanistan İlişkileri Kıbrıs Yüzünden Gergin". 06.12.2018, [https://www.amerikaninsesi.com/a/t % 3 % BCrkiye-yunanistan-i % CC % 87li % 5 % 9Fkileri-k % 4 % B1br % 4 % B1s-y % 3 % BCz % 3 % BCnden-gergin/4689397.html](https://www.amerikaninsesi.com/a/t%3%BCrkiye-yunanistan-i%CC%87li%5%9Fkileri-k%4%B1br%4%B1s-y%3%BCz%3%BCnden-gergin/4689397.html) (e.t.: 02.07.2019)

KALLIS, Aristotle. "Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi". *SETA*. 2015, Sayı: 119, 7-25.

KARDAŞ, Şaban. "Trump Dönemi Amerikan Dış Politikası ve Türkiye". *Ortadoğu Analiz*. 2017, Cilt: 9, Sayı: 78, 1-2.

KINGSLEY, Patrick. "700 Migrant Feared Dead in Mediterranean Shipwreck" 19.04.2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/19/700-migrants-feared-dead-mediterranean-shipwreck-worst-yet> (e. t.: 11.09.2019)

KUT, Ş. (2005). *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

KUT, Şule, N. Aslı Şirin. "the Bright Side of Balkan Politics: Cooperation in the Balkans". *South European and Black Sea Studies*. 2002, Volume: 2, Number: 1, 10-21.

MILLER, Benjamin, Korina Kagan. "The Great Powers and Regional Conflicts: Eastern Europe and the Balkans from the Post-Napoleonic Era to the

- Post-Cold War Era". *International Studies Quarterly*. 1997, Number: 41, 51-85.
- MORGAN, M. Patrick. "Regional Security Complexes and Regional Orders". David A. Lake, Patrick M. Morgan (ed.). *Regional Orders: Building Security in a New World*. The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania, 1997, 20-44.
- MUSAJ, Mehmet. "Kosovo 2011 Census: Contested Census within a Contested State". *Contemporary Southeastern Europe*. 2015, Volume: 2, Number: 2, 84-98.
- OBIKAEZE, Viktor Chibuike, Ifeanyichukwu Johah Iheke. "Post-Cold War World and Contemporary Security Challenges: Re-Visiting New Threats to Global Peace". *International Journal of Research in Arts and Social Sciences*. 2016, Volume: 9, Number: 1, 225-238.
- ÖĞULTÜRK, M. Cem. "Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 2014, Yıl: 10, Sayı: 9, 99-132.
- ÖNER, Aslı Şirin. "Savaşın Bürüksel Yoluna: Bosna Hersek'in Dünü ve Bugünü". Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl (ed.). *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*. BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2017, 67-98.
- ÖZDAL, B. (2013). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- ÖZDAL, Barış. "Modern Diplomasinin Gelişiminde Etkili Olan Unsurlar". Barış Özdal, R. Kutay Karaca (ed.). *Diplomasi Tarihi 1. 2. Baskı*. Dora Yayınları, Bursa, 2017, 263-316.
- ÖZLEM, Kader. "Kosova Sorunu Ekseninde Küresel Aktörlerin Politikalarının Analizi". Atilla Sandıklı, Elnur İsmayıl (ed.). *Küresel Riskler ve Bölgesel Krizler*. BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2017, 99-124.
- ÖZLEM, Kader. "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinin Balkanlar'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler İçerisinde Yerine İlişkin Bir Değerlendirme". Hacer Karabağ (ed.). *Mübadele Göçmenleri ve Bursa*. Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2019, 297-311.
- ÖZLEM, Kader. Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi. *International Journal of Social Inquiry*. 2019, Cilt: 12, Sayı: 1, 219-238.
- PEJIC, J. "Western Balkans in the Light of Regional Security Complex Theory". *Vestnik Rudn. International Relations*. 2016, Volume: 16, Number: 3, 494-504.
- POP, Adrian. "The Independence of Kosovo in the Light of Regional Security Complex Theory". *European Journal of Science and Theology*. 2013, Volume: 9, Number: 2, 105-114.
- POP, Adrian. "The Independent Statehood between the Domino and the Boomerang Principles: The Case of Kosovo". *International Conference about Balkan and North Cyprus Relations: Perspectives in Political, Economic and Strategic Issues, 17-18 March 2011*. Eastern Mediterranean University, Gazimagusa, 2011.
- PROGONATI, Erjada. "Rusya'nın Balkanlar Politikası". *Karadeniz Araştırmaları*. 2015, Sayı: 45, 105-125.
- ROSSOS, Andrew. "The Macedonian Question and Instability in the Balkans". Norman M. Naimark, Holly Case (ed.). *Yugoslavia and Its Historians*:

- Understanding the Balkan Wars of the 1990s*. Stanford University Press, California, 2003, 140-160.
- SANCAKTAR, Caner. "Balkanlar'da İşbirliğine Bir Engel Olarak Aşırı Milliyetçilik". Caner Sancaktar (ed.). *3. Uluslararası Balkan Kongresi: Balkanlar'da Bölgesel İşbirliğinde STK ve Düşünce Kuruluşlarının Rolü*, Tasam Yayınları, İstanbul, 2010, 177-193.
- SAPMAZ, A. (2018). *Rusya Federasyonu'nun Askeri Güvenlik Refleksindeki Dönüşüm: Askeri Doktrinler, Askeri Müdahaleler, Nedenler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- SCHURMAN, J. G. (2008). *The Balkan Wars 1912-1913*. Third Edition. Auckland: The Floating Press.
- STADTMÜLLER, Elzbieta. "Regional Dimention of Security". Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Van Langenhove(ed.). *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*. Pluto Press, London, 2005, 104-119.
- ŞAHİN, Güngör. "Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz". *Savunma Bilimleri Dergisi*. 2017, Cilt: 16, Sayı: 2, 59-81.
- TODOROVA, M. (2009). *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press,
- UNHCR. "Nationality of Arrivals to Greece, Italy and Spain: January – December 2015". <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/46811> (e. t.: 11.09.2019)
- WÆVER, Ole. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi". *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 151-178.
- WALT, M. Stephen. "Realism and Security". *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. 2010. <http://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-286> [e.t.: 19.04.2019]
- WALT, M. Stephen. "The Renaissance of Security Studies". *International Studies Quarterly*. 1991, Volume: 25, Number: 2, 211-239.
- WALTZ, N. K. (1979). *Theory of International Politics*. London: Addison-Wesley Publishing Company.
- YERASIMOS, S. (1994). *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar Kafkasya ve Ortadoğu*. (Çeviren: Şirin Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.